

- ۱- رشد و کمال انسان چگونه میسر می‌شود؟ با گام برداشتن به سوی تقرب به خدا
- ۲- اولین گام برای حرکت انسان در مسیر تقرب به خدا چیست؟ شناخت انسان
- ۳- شناخت انسان در مسیر تقرب به خداوند به چه معناست؟

درس دهم

پر پرواز *

نکته

در درس پیشین دانستیم که جامع‌ترین و اصلی‌ترین هدف زندگی انسان، نزدیکی و تقرب به خداست. رشد و کمال انسان و در نتیجه رستگاری او فقط با گام برداشتن به سوی این هدف میسر می‌شود. اولین گام برای حرکت انسان در این مسیر، شناخت انسان است^۱ یعنی شناخت سرمایه‌ها، توانایی‌ها و استعدادهای او و چگونگی به کارگیری این سرمایه‌ها و همچنین شناخت موانع حرکت انسان در مسیر تقرب به خداوند و نحوه مقابله یا دوری از این موانع.

به همین دلیل است که خودشناسی سودمندترین دانش‌ها شمرده شده است^۱

نکته

بهرآستی خداوند متعال چه جایگاهی برای انسان در نظام هستی قائل است؟ برای گام برداشتن انسان در مسیر تقرب به خدا، چه توانایی‌هایی در وجود او قرار داده است؟ و سرانجام اینکه مهم‌ترین موانع تقرب به خدا و رسیدن انسان به کمالات و زیبایی‌ها چه چیزهایی است؟

تهیه کننده: رضا دیانت دوست . بوشهر

* این درس با استفاده از کتاب «انسان در قرآن»، اثر استاد شهید مرتضی مطهری، تدوین شده است.
۱- غررالحکم، تمیمی آمدی، ح ۹۸۶۵

- ۴- چگونه می‌توانیم پر بپریم که خداوند، برای انسان در نظام هستی، جایگاه ویژه‌ای قائل شده است؟
- ۵- چرا خداوند سرمایه‌هایی را در اختیار انسان قرار داده است؟
- ۶- سرمایه‌های انسان را نام ببرید. ۱- عقل و تفکر ۲- قدرت اختیار و انتخاب ۳- سرشت خدا گرا
- ۴- شناخت خیر و کاربش به آن و شناخت شر و بیزاری از آن ۵- نفس لوامه ۶- پیامبران و پیشوایان همراه با کتاب سرمایه‌های انسان

۴) خداوند آنچه در آسمان‌ها و زمین است، برای انسان آفریده و توانایی بهره‌مندی از آنها را در وجود او قرار داده است^۱ اینها نشان می‌دهد خداوند متعال انسان را گرامی داشته و برای انسان در نظام هستی جایگاه ویژه‌ای قائل شده است.

همچنین، خداوند متعال^۲ برای اینکه انسان بتواند در مسیر رشد و کمال خود حرکت کند و به هدف خلقت یعنی تقرب به خدا دست یابد، سرمایه‌هایی در اختیارش قرار داده است^۳ برخی از این سرمایه‌ها عبارت‌اند از:

۱- پروردگار، به ما نیروی عنایت کرد^۴ (تا با آن بندیشیم و مسیر درست زندگی را از راه‌های غلط تشخیص دهیم. حقایق را دریابیم و از جهل و نادانی دور شویم)^۲

نام این توانایی چیست؟ .. عقل و تفکر.....

لا چرا خداوند نیروی عقل و تفکر را به انسان عنایت نهاده است؟

تدبیر

با توجه به ترجمه آیات زیر بگویید هر آیه به کدام یک از آثار دیگر بهره‌گیری انسان از عقل اشاره دارد؟

- آنها هنگامی که مردم را به نماز فرا می‌خوانید، آن را به مسخره و بازی می‌گیرند؛ این به خاطر آن است که آنها گروهی هستند که تعقل نمی‌کنند. **دوری از جهل و استفاده از عقل و اهمیت دادن به نماز**
  - و می‌گویند: اگر ما گوش شنوا داشتیم یا تعقل می‌کردیم، در میان دوزخیان نبودیم. **اندیشیدن در انتخاب راه درست و تشخیص راه درست**
- سوره مائده، آیه ۵۸
سوره ملک، آیه ۱۰

۱- چرا خداوند ما را صاحب اراده و اختیار آفرید و مسئول سرنوشت خویش قرار داد؟

۲- خداوند، ما را صاحب اراده و اختیار آفرید و مسئول سرنوشت خویش قرار داد. سپس راه رستگاری و راه شقاوت را به ما نشان داد^۱ (تا با استفاده از سرمایه عقل راه رستگاری را برگزینیم و از شقاوت دوری کنیم)

مفهوم: قدرت اختیار و انتخاب

ما راه را به او نشان دادیم

یا سپاسگزار خواهد بود و یا ناسپاس^۲

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ

إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَافِرًا

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید: **قدرت اختیار و انتخاب** .....

۱- برگرفته از سوره لقمان، آیه ۲۰

۲- برگرفته از سوره زمر، آیات ۱۷ و ۱۸

۳- سوره انسان، آیه ۳

۹- چرا هر کس که در خود مرگ نگرد یا به تماشای جهان مرگ نشیند خدا را مرگ یابد؟

هـ ۱- فایده سرشت خدا گرا چیست؟

۹ (زید) او سرشت ما را با خود آشنا کرد و گرایش به خود را در وجود ما قرار داد (از این رو هر کس در خود مرگ نگرد و یا به تماشای جهان می نشیند، خدا را می یابد و محبتش را در دل احساس می کند. امیرمؤمنان علی علیه السلام می فرماید :

مفهوم : سرشت خداگرا

« هیچ چیزی را مشاهده نکردم، مگر اینکه خدا را قبل از آن، بعد از آن و با آن دیدم. »^۱

هـ ۱ (گاهی غفلت ها سبب دوری ما از ^{خدا} و فراموشی یاد او می شود، ولی باز که به خود بازمی گردیم، او را در کنار خود می یابیم) و می گوئیم :

مفهوم : بازگشت به سرشت خداگرا

دوست نزدیک تر از من بر من است   وین عجب تر که من از وی دورم
چه کنم با که توان گفت که او   در کنار من و من مجبورم^۲

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید : .. سرشت خداگرا ..

۴ (خدای متعال، شناخت خیر و نیکی و گرایش به آن و شناخت بدی و زشتی و بیزاری از آن را در وجود ما قرار داد، تا به خیر و نیکی رو آوریم و از گناه و زشتی پرهیزیم) از این روست که همه ما فضالتی چون صداقت، عزت نفس و عدالت را دوست داریم و از دورویی، حقارت نفس، ریا و ظلم بیزاریم.

و نَفْسٍ و ما سَوَّاهَا   سوگند به نفس و آن که سامانش بخشید
فَأَلَّهَمَّهَا فُجُورَهَا وَ تَقْوَاهَا   آن گاه بدکاری ها و تقوایش را به او الهام کرد.^۳
مفهوم سرمایه گرایش به خیر و بیزاری از شر

برای این ویژگی، نام مناسب انتخاب کنید شناخت خیر و گرایش به آن و شناخت شر و بیزاری از آن

۱- چرا همه فضالتی مانند صداقت و عدالت را دوست داریم
و از ذایلی که ای مانند دورویی و ظلم بیزاریم؟

۱- علم الیقین، ملا محسن فیض کاشانی، ج ۱، ص ۴۹

۲- گلستان سعدی

۳- سوره شمس، آیات ۷ و ۸

۱۲- چرا در مقابل گناه و زشتی واکنش نشان می‌دهیم؟

۱۳- فایده نفس لوامه چیست؟

۱۴- نفس لوامه یعنی چه؟

۱۵- گرایش انسان به نیکی‌ها و زیبایی‌ها سبب می‌شود که در مقابل گناه و زشتی واکنش نشان دهد (و آن‌گاه که به گناه آلوده شد، خود را سرزنش و ملامت کند و در اندیشه جبران آن برآید) قرآن کریم، عامل درونی این حالت را «نفس لوامه» (یعنی نفس سرزنشگر) نامیده و به آن سوگند خورده است.

و لَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ
و سوگند به نفس ملامت‌کننده

مفهوم: نفس لوامه سرمایه انسان

نام دیگر این عامل درونی را بنویسید: وجدان

۶- علاوه بر این سرمایه‌های بزرگ، خداوند، پیامبران و پیشوایان پاک و دلسوزی را همراه با کتاب راهنما برای ما فرستاد (تا راه سعادت را به ما نشان دهند و در پیمودن راه حق به ما کمک کنند)

سرمایه و هدف

هدف و مسیر حرکت هر کس با توانایی‌ها و سرمایه‌هایش هماهنگی دارد (اگر کسی سرمایه‌ای اندک داشته باشد، به کاری کوچک روی می‌آورد. ولی هرچه سرمایه این شخص بیشتر شود، هدف‌های بزرگ‌تری را می‌تواند مدنظر قرار دهد و به کارهای ارزشمندتری رو آورد)

انسان سرمایه‌های عظیم و ارزشمندی همچون عقل، وجدان و راهنمایان الهی و ... دارد؛ سرمایه‌هایی که حیوانات و گیاهان از آن برخوردار نیستند (از آنجا که ما بیش از حیوانات سرمایه و استعداد داریم) قطعاً هدف و مسیر ما نیز باید متفاوت از آنها باشد. پس چگونه می‌توانیم به کاری که در حد و اندازه حیوانات است، قانع شویم و در همان سطح بمانیم. هدف ما باید به وسعت سرمایه‌هایمان باشد.

اگر هدف از خلقت ما خوردن، خوابیدن و شهوت‌رانی در این دنیای چندروزه بود، آیا به سرمایه‌هایی همچون عقل و وجدان و پیامبران نیاز داشتیم؟ عقلی که با دوراندیشی، ما را از خوشی‌های زودگذر منع می‌کند و وجدانی که با محکمه‌اش، ما را از راحت‌طلبی باز می‌دارد (اگر بنا بر خوردن و خوابیدن باشد، حیوانات از ما خوش‌تر زندگی می‌کنند) (چون نه عقل دارند که مانع آنان باشد و نه وجدانی که گاه و بیگاه آنان را سرزنش کند)

۱۵- چرا خداوند پیامبران را برای راهنمایی ما فرستاده است؟

۱۶- نقش سرمایه در مسیر هدف را در توضیح دهید.

۱- سورة قیامت، آیه ۲

۱۷- چرا باید مسیر هدف انسان، از سایر موجودات متفاوت باشد؟

۱۸- چرا اگر هدف زندگی، خوردن و خوابیدن باشد،

حیوانات زندگی خوش‌تری نسبت به انسان دارند؟

۱۴_ موانع رسیدن به هدف را نام ببرید. ۱_ عامل درونی: نفس ۲_ عامل بیرونی: شیطان
 ۳_ عامل درونی که مانع از رسیدن به اهداف می شود. چگونه عمل می کند؟

موانع رسیدن به هدف

خدای متعال، علاوه بر اینکه عوامل رشد و کمال را به ما نشان داده، عوامل سقوط و گناه و دورماندن از هدف را نیز به ما معرفی کرده است. ۱_ نفس ۲_ آماره چیست؟ و به چه معناست؟

۱- او به ما یادآوری می کند که عاملی درونی^۱ (انسان ها را برای رسیدن به لذت های زودگذر دنیایی، به گناه دعوت می کند و از پیروی از عقل و وجدان بازمی دارد) ^۲ (میل سرکشی که در درون انسان طغیان می کند و وی را به گناه فرامی خواند، «نفس اماره»، یعنی فرمان دهنده به بدی ها نامیده می شود) این عامل درونی همان است که حضرت علی علیه السلام درباره اش فرموده

است: ۳_ حضرت علی علیه السلام درباره نفس اماره چه فرموده است؟
 ۴_ (دشمن ترین دشمن تو، همان نفسی است که در درون توست)^۴

نکته

۲- همچنین خداوند از عاملی بیرونی خبر می دهد که خود را برتر از آدمیان می پندارد و سوگند یاد کرده است که فرزندان آدم را فریب دهد و از رسیدن به بهشت باز دارد^۳ (کار او وسوسه کردن و فریب دادن است و جز این، راه نفوذ دیگری در ما ندارد. این خود ما هستیم که به او اجازه وسوسه می دهیم یا راه فریب را بر او می بندیم)

نکته

همین دشمن، در روز قیامت که فرصتی برای توبه باقی نمانده است^۴ به اهل جهنم می گوید:

۳_ (خداوند به شما وعده حق داد؛ اما من به شما وعده ای دادم و خلاف آن عمل کردم. البته من بر شما تسلطی نداشتم؛ فقط شما را به گناه دعوت کردم. این خودتان بودید که دعوت مرا پذیرفتید. امروز خود را سرزنش کنید نه مرا. نه من می توانم به شما کمکی کنم و نه شما می توانید مرا نجات دهید).^۴

نام این دشمن چیست؟ شیطان

۳_ کار شیطان چیست؟ و واکنش انسان در مقابل او چگونه است؟
 ۴_ پاسخ شیطان به کسانی که او را مقصد گمراهی خود می دانند. چیست؟

۱- سوره یوسف، آیه ۵۳

۲- أعدی عدو ک نفسک الی بین جنبتک (المخجۃ البيضاء، فیض کاشانی، ج ۵، ص ۶)

۳- سوره ص، آیه ۸۲

۴- سوره ابراهیم، آیه ۲۲

با توجه به ترجمه آیات زیر بگوئید شیطان از چه راه‌هایی انسان را فریب می‌دهد؟

■ شیطان می‌خواهد به وسیله شراب و قمار، در میان شما دشمنی و کینه ایجاد کند و شما را از یاد

خدا و نماز باز دارد
 ایجاد دشمنی میان مردم به وسیله شراب و قمار _ بازداشتن از یاد خدا و نماز
 ■ و شیطان، هر کاری را که [گناهکاران] می‌کردند، در نظرشان زینت داد.

سوره انعام، آیه ۴۳
 زیبا نشان دادن گناه

■ کسانی که بعد از روشن شدن هدایت برای آنها، پشت به حق کردند، شیطان اعمال زشتشان را در نظرشان زینت داده و آنان را با آرزوهای طولانی فریفته است.

سوره محمد، آیه ۲۵
 زیبا نشان دادن گناه و سرگرم کردن به آرزوهای سراب گونه دنیا

.....

.....

.....

.....

چرا خدا شیطان را آفرید تا انسان‌ها را گمراه کند؟

در ابتدا باید بدانیم که خداوند شیطان را شیطان نیافرید! به این دلیل که او هزاران سال هم‌نشین فرشتگان بود و خدا را عبادت می‌کرد اما در نهایت بنای طغیان و سرکشی گذاشت و مسیر انحراف را برگزید. پس خداوند از همان اول موجودی به عنوان شیطان با درونی پلید و شیطانی نیافریده بود بلکه این خود او بود که از اطاعت خدا اجتناب کرد و راه دیگری برگزید. همچنان که خداوند، از ابتدا فرعون را با صفت فرعون‌نوی و ستمگری خلق نکرده بود، بلکه خداوند انسانی آفرید که شایستگی رشد و کمال داشت اما خودش با میل و اختیار خود، راه غلط را برگزید.

نکته دوم اینکه شیطان هیچ کس را وادار و مجبور به گناه نمی کند، بلکه شیطان تنها انسان را دعوت به گناه می کند و انسان می تواند به دعوت شیطان پاسخ نه بدهد و او را ناامید کند. نکته آخر اینکه، علت گناه انسان فقط و فقط شیطان نیست. اگر شیطان هم نبود، نفس اماره نیز انسان را به گناه تشویق می کرد. انسان در کنار ویژگی های فطری که او را به سمت خیر راهنمایی می کنند، دارای غرائز حیوانی نیز هست و اگر زمام خود را به این غرائز دهد، جز به مسائل حیوانی نمی اندیشد. شیطان در این میان فقط به کمک نفس اماره می آید و انسان را به غرق شدن در این غرائز دعوت می کند، اما در پذیرش این دعوت، هیچ اجباری نیست.

اندیشه و تحقیق

- ۱- آیا وجود شیطان، مانع اختیار و اراده ما در تصمیم گیری ها می شود؟
- ۲- چه رابطه ای میان «توانایی ها و سرمایه ها» و «هدف» وجود دارد؟
- ۳- خداوند، شیطان را از درگاه خود راند و برای همیشه او را طرد کرد، چون فرمان خدا را برای سجده بر انسان اطاعت نکرد. حال، دیدگاه و احساس خود را نسبت به انسان هایی که حاضر نیستند در برابر خدا سجده کنند و بندگی شیطان را می پذیرند، بیان کنید.

۱- خیر - زیرا فقط وسوسه کننده است و تسلط بر ما ندارد

- ۴- هدف و مسیر با توانایی ها و سرمایه ها هماهنگ دارد. اگر کسی سرمایه اندک داشته باشد به کاری کوچک روی می آورد. هر چه بر سرمایه افزودن کرد.
- هدف های بزرگ تر و کارهای ارزشمندتری انتخاب خواهد شد.
از آنجا که ما پیش از حیوانات سرمایه و استعداد داریم باید هدف ما هم به وسعت سرمایه های ما باشد.